

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата педагогічних наук, доцента **Галіцян Ольги Анатоліївни**
про дисертаційну роботу **Чжао Жуйчень**
з теми **«Формування міжкультурної компетентності майбутніх
учителів філологічних дисциплін у професійній підготовці»**, подану на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні,
педагогічні науки

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Актуальність проблеми формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін у професійній підготовці постає як один із найгостріших викликів доби, коли світ перетворюється на багатоголосий «хор» культур, мов і традицій. Учитель-словесник сьогодні виступає не лише носієм знання, а й все частіше стає провідником у лабіринтах чужих і водночас споріднених культурних кодів, здатний розчиняти кордони між «своїм» і «іншим». У глобалізованому освітньому просторі міжкультурна компетентність стає тим духовним «щитом» і водночас інтегратором, що охороняє від замкненості та дарує можливість діалогу, взаємоповаги й творчого співжиття. Вона є не просто складником професійної майстерності педагога, а й справжнім маркером сучасності, адже без уміння чути інші голоси й відчувати інші сенси неможливо виховати покоління, здатне жити у світі множинних ідентичностей. Саме тому формування міжкультурної компетентності у майбутніх учителів філологічних дисциплін постає як стратегічна місія освіти, що прагне не лише навчати, а й плекати культуру порозуміння, толерантності та духовної єдності. Отже, фіксуємо беззаперечно актуальність роботи та її начасність для системи освіти.

Провідним задумом дослідження постало розв'язання суперечностей між: зростаючими масштабами міграційних процесів у сучасних умовах, що ставлять нові виклики перед учителями філологічних дисциплін щодо необхідності здійснювати професійну діяльність у полікультурному просторі, і недостатнім рівнем сформованості їхньої міжкультурної компетентності; поширенням міжнародних зв'язків, що вимагають підготовки вчителів філологічних дисциплін, здатних і готових до роботи в міжкультурному середовищі і недостатнім методичним забезпеченням процесу формування їхньої міжкультурної компетентності.

Для реалізації авторського задуму дисертанткою коректно сформульовано категорійно-термінологічний апарат дослідження, окреслено теоретичне поле та методологічні орієнтири наукового пошуку, логічно, послідовно та ґрунтовно описано зміст і способи досягнення поставленої дослідницької мети, обґрунтовано і достовірно репрезентовано здобуті результати.

Заслуговує на увагу обшир наукової інформації, яка була проаналізована на теоретично-пошуковому етапі дослідження. Специфіка

порушеної проблеми полягає у тому, що постала необхідність синтезувати дані із різних наукових сфер – філософії, педагогіки, мовознавства, крос-культурології, мультикультурного навчання, загальної інтегративної методології, фахових методик. Схвально оцінюємо вдалу спробу авторки узагальнити теоретичний матеріал із означених сфер у перерізі предмету дослідження – змісту і методики формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін у професійній підготовці.

Відзначимо, що дисертаційне дослідження відповідає науковому напрямку кафедри педагогіки «Проектування професійного становлення майбутніх фахівців в умовах університетської освіти» (№ 0120U002014), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

Вперше в педагогічній теорії та практиці підготовки майбутніх учителів філологічних дисциплін викристалізовано педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін (створення міжкультурного середовища в педагогічному закладі вищої освіти засобами полікультурної освіти; насичення психолого-педагогічних і фахових навчальних дисциплін інтерактивними методами навчання, спрямованих на формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін; залучення майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії в позааудиторній діяльності).

Вперше вичерпно та лаконічно описано термінні інтерпретації дефініцій: «професійна підготовка майбутніх учителів філологічних дисциплін», «формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів», «міжкультурне середовище», «педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів».

Розроблено дієву модель формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін, в якій схематично відображено мету, методологічні підходи, педагогічні умови, а також форми, методи і засоби їх реалізації на певних етапах, компоненти, критерії та кінцевий результат.

Нові факти одержані здобувачем. Дисертація Чжао Жуйчень є теоретико-експериментальним дослідженням у якому:

- визначено сутність поняття «міжкультурна компетентність майбутніх учителів філологічних дисциплін»;
- уточнено поняття «професійна підготовка майбутніх учителів філологічних дисциплін», «формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів», «міжкультурне середовище», «педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів»;
- розглянуто методологічні підходи міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін (полікультурний, діалогічний, комунікативний, компетентнісний, інтегративний);

– виявлено компонентну структуру міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін (мотиваційний, гносеологічний, праксеологічний, афективний компоненти);

– визначено критерії діагностики стану сформованості міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін з відповідними показниками: стимулювальний (наявність позитивної мотивації до професійної діяльності в міжкультурному середовищі; наявність мотивації на досягнення успіху в міжкультурній взаємодії); соціокультурний (обізнаність із національно-культурними особливостями різних країн; обізнаність із особливостями організації діалогу культур); діяльнісний (наявність комунікативних умінь; наявність умінь емоційної саморегуляції); особистісний (наявність толерантності; наявність емпатії);

– розроблено модель формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін, в якій схематично відображено мету, методологічні підходи, педагогічні умови, а також форми, методи і засоби їх реалізації на певних етапах, компоненти, критерії та кінцевий результат;

– подальшого розвитку набули теорія і методика формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін у професійній підготовці в закладах вищої педагогічної освіти.

Наукові інтерпретації, теоретичні констатації та результати аналітичного й системного опрацювання актуалітетів, що зумовлюють сучасні вектори формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів-філологів органічно, комплексно доповнено безпосереднім аналізом практики цих процесів. Авторкою розроблено, впроваджено й апробовано педагогічно виправдану й дидактично аргументовану методику формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів-філологів, що містить програму, методичні рекомендації та навчальний контент для роботи педагогічного гуртка «Міжкультурна компетентність учителя».

Відтак, дисертація Чжао Жуйчень містить нові наукові факти, що фундуються на ефективності експериментальних розвідок.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації. Аналіз тексту дисертації Чжао Жуйчень та змісту публікацій дисертантки дають змогу визначити наукову достовірність результатів дослідження. Здобувачкою опрацьовано значний масив наукових джерел (206 з них 15 іноземними мовами), на підставі розгляду яких сформульоване власне бачення досліджуваної проблеми.

Зазначимо, що наукинею досить докладно проаналізовано результати відомих досліджень із проблеми формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічного профілю. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації, забезпечується належною методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць і загалом не викликає сумнівів.

Значення для науки і практики отриманих результатів. Дисертаційна робота Чжао Жуйчень містить нові раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему. Обґрунтовані в дисертації результати впроваджено в освітній процес Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського».

Оцінка змісту та завершеності дисертації. У Вступі правильно, чітко й конкретно виписано методологічний апарат дослідження, при цьому мета й завдання погоджені зі структурою та висновками роботи, а здійснений огляд проблеми дозволив представити здобуті результати.

У розділі «Теоретичні засади формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін» проаналізовано стан дослідження проблеми формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін. Визначено й науково обґрунтовано сутність феномена «Міжкультурна компетентність майбутніх учителів філологічних дисциплін», уточнено поняття «професійна підготовка майбутніх учителів філологічних дисциплін», «формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів», «міжкультурне середовище», «педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів», презентовано педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін у професійній підготовці.

Зафіксовано, що професійна підготовка майбутніх учителів філологічних дисциплін є цілісним, динамічним педагогічним процесом, що спрямований на набуття студентами загальних, спеціальних компетентностей, і формування особистісних і професійно-значущих якостей, необхідних для здійснення мовно-професійної діяльності на високому рівні як у межах Концепції нової української школи, так і в полікультурному просторі.

З'ясовано, що міжкультурна компетентність майбутніх учителів філологічних дисциплін є складною особистісною якістю, що характеризується усвідомленням студентів полікультурності світу, здатністю взаємодіяти із учнями, їхніми батьками, які є представниками іншої культури, національності, віросповідання на засадах толерантності, виявляти повагу до їхніх національно-культурних особливостей, традицій, вміннями співпрацювати з ними в полікультурному освітньому просторі.

Установлено, що формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів є динамічним освітнім процесом, що передбачає впровадження певних педагогічних умов, спрямованих на формування у студентів відповідних теоретичних знань і практичних умінь та навичок щодо здійснення міжкультурної діяльності, набуття досвіду організації комунікативних ситуацій міжкультурної взаємодії під час навчання в педагогічних закладах вищої освіти.

Доведено, що міжкультурне середовище – це освітній простір вищого педагогічного закладу освіти, в якому навчаються представники різних

національностей та етносів, освітній процес якого, незважаючи на культурні й етнічні відмінності його учасників, ґрунтується на засадах толерантності, взаємоповаги і взаєморозуміння і спрямований на залучення студентів до світової і національної культури, формування необхідних знань і практичних умінь міжкультурного спілкування і взаємодії під час їхньої професійної підготовки.

Полікультурну освіту майбутніх учителів філологічних дисциплін розуміємо як динамічний педагогічний процес, що ґрунтується на принципах толерантності і діалогу культур і спрямований на оволодіння студентами культури свого власного народу, усвідомлення ними розмаїття культур в Україні та світі, формування позитивного ставлення до культурних та релігійних відмінностей, виховання поваги до історії та культури інших народів, набуття практичних умінь і навичок конструктивної безконфліктної взаємодії з представниками різних культур, що сприятиме формуванню полікультурності майбутніх учителів і може підготувати їх до здійснення полікультурної освіти в закладах загальної середньої освіти зі школярами з метою формування в них зазначеного конструкту.

Зазначено, що формуванню міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін сприятиме організація освітнього процесу, що ґрунтується на засадах полікультурного, комунікативного, компетентнісного, інтегративного підходів.

У структурі міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін виокремлено чотири взаємопов'язаних компоненти (мотиваційний, гносеологічний, праксеологічний, афективний).

Доведено, що формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін буде здійснюватись ефективно, якщо в освітній процес будуть впроваджені педагогічні умови, під якими розуміються спеціально створені обставини, що сприяють формуванню професійних знань щодо полікультурності світу, практичних умінь і навичок міжкультурного спілкування, особистісних якостей студентів, що дозволять їм у майбутньому здійснювати успішну педагогічну діяльність з учнями на засадах толерантності в умовах міжкультурної взаємодії. Такими умовами обрано: створення міжкультурного середовища в педагогічному закладі вищої освіти засобами полікультурної освіти; насичення психолого-педагогічних і фахових навчальних дисциплін інтерактивними методами навчання, спрямованих на формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін; залучення майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії в позааудиторній діяльності.

У розділі «Експериментальна робота з формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін» визначено критерії і показники, схарактеризовано рівні (високий, достатній, задовільний, низький) сформованості міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін, розроблено й апробовано діагностувальну й експериментальну методики, презентовано модель формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних

дисциплін, висвітлено результати констатувального та прикінцевого етапів дослідження.

Зазначено, що критеріями та показниками сформованості міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін є такі: стимулювальний (наявність позитивної мотивації до професійної діяльності в міжкультурному середовищі; наявність мотивації на досягнення успіху в міжкультурній взаємодії); соціокультурний (обізнаність із національно-культурними особливостями різних країн; обізнаність із особливостями організації діалогу культур); діяльнісний (наявність комунікативних умінь; наявність умінь емоційної саморегуляції); особистісний (наявність толерантності; наявність емпатії).

На підставі теоретичного дослідження і результатів констатувального етапу експерименту розроблено модель формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін, яка містить мети, методологічних підходів, етапів, педагогічних умов, форм, методів і засобів їх реалізації, компонентів і кінцевого результату. Реалізація моделі здійснювалася поетапно (мотиваційно-пізнавальний, міжкультурно-спрямований, творчо-діяльнісний етапи).

Зазначено, що реалізація моделі здійснювалася поетапно в межах педагогічного гуртка «Міжкультурна компетентність учителя», а також під час викладання навчальних дисциплін «Педагогіка», «Психологія», «Вступ до спеціальності», «Практика усного та писемного мовлення (англійська мова)». На кожному з етапів було впроваджено одну із визначених педагогічних умов.

Метою першого – мотиваційно-пізнавального – етапу була реалізація педагогічної умови «Створення міжкультурного середовища в педагогічному закладі вищої освіти засобами полікультурної освіти», яка була спрямована на ознайомлення майбутніх учителів з культурним розмаїттям світу, усвідомлення значущості міжкультурної компетентності в професійній діяльності вчителя в полікультурному просторі. Засобами реалізації зазначеної педагогічної умови виступили лекції, семінари, диспути, дискусії, доповіді-презентації, що проводилися в межах педагогічного гуртка «Міжкультурна компетентність учителя», а також під час викладання навчальних дисциплін «Педагогіка», «Психологія», «Вступ до спеціальності», «Практика усного та писемного мовлення (англійська мова)». Зазначений етап передбачав колективно-групову роботу студентів під час занять гуртка і самотійну роботу з інформативними джерелами (підготовка доповідей-презентацій, творчих виступів, складання педагогічного словника тощо).

На другому – міжкультурно-спрямованому – етапі впроваджувалася педагогічна умова «Насичення психолого-педагогічних і фахових навчальних дисциплін інтерактивними методами навчання, спрямованих на формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін», що сприяло набуттю студентами практичних умінь і навичок міжкультурної взаємодії, толерантності, емпатії, емоційної саморегуляції, відпрацювання їх

шляхом упровадження інтерактивних методів навчання (інтерактивні вправи, ігри, виконання творчих завдань, проведення віртуальних екскурсій тощо), рольових ігор, вирішення професійних і конфліктних ситуацій (кейс-стаді) тощо.

Третій – творчо-діяльнісний – етап був спрямований на реалізацію педагогічної умови «Залучення майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії в позааудиторній діяльності» і передбачав проведення різних видів діяльності в поза аудиторний час (участь у позааудиторних виховних заходах, конференціях, святах, конкурсах, зустрічах), тренінгів, а також, самостійну творчу діяльність студентів у межах педагогічного гуртка «Міжкультурна компетентність учителя» і визначених навчальних дисциплін.

Установлено, що впровадження моделі формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін дозволило досягти кращих змін у рівнях прояву зазначеного феномена у студентів експериментальної групи порівняно з контрольною. Так, в експериментальній групі на прикінцевому етапі дослідження результати стану сформованості міжкультурної компетентності виявилися такими: високого рівня досягли 20,37% студентів (було 7,41%), на достатньому рівні виявлено 31,48% респондентів (було 11,11%), задовільний рівень показали 36,11% здобувачів (було 38,88%), на низькому рівні залишилося 12,04% майбутніх учителів (було 42,60%). У контрольній групі було одержано такі результати: високого рівня досягли 16,98% студентів (було 6,60%), на достатньому рівні виявлено 30,19% респондентів (було 10,38%), задовільний рівень показали 38,68% здобувачів (було 40,57%), на низькому рівні залишилося 14,15% майбутніх учителів (було 42,45%).

Статистичну значущість і не випадковість позитивних зрушень доведено застосуванням розрахунку λ -критерію Колмогорова-Смирнова.

Загальні висновки до роботи і рекомендації до подальшого впровадження матеріалів логічні і достатньо обґрунтовані.

Дисертаційна робота, методичне опрацювання проблеми, занурення у мовно-фаховий та науково-педагогічний дискурс, поважне ставлення до ролі українознавчих координат у становленні загальнокультурного простору суспільства засвідчує сформований дослідницький, мовно-літературний, мовознавчий та культурологічний світогляд дослідниці, досконале володіння методами системного аналізу, обізнаність з літературними джерелами у відповідній сфері. Додатки до дисертації свідчать про її багатовекторні наукові пошуки, випереджувальний підхід у своїй викладацькій діяльності, а також про готовність і вміння організовувати спільну педагогічну дію студента і викладача.

Отже, дисертаційна робота Чжао Жуйчень за своїм змістом і формою, методологією дослідницького пошуку та методичним характером, симетрією дослідницького вектору та експериментального функціоналу, синхронністю здобутих вперше наукових результатів тенденціям модернізації педагогіки філологічної освіти, літературної та мовно-фахової, мультикультурно-

комунікаційної педагогіки є завершеним, цілісним, авторським, інноваційним науковим дослідженням.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Високо оцінюючи рецензовану дисертацію привертаємо увагу до окремих аспектів, що потребують уточнення, пояснення, у подальшому – корекції.

1. Вступ до роботи насичений переліком інформації про нормативні, законодавчі та інструктивні документи, що фіксують вимоги до професіоналітету вчительства загалом, і вчителів філологічних спеціальностей зокрема. На нашу думку, доведення актуальності проблеми слід було доповнити чіткою типологією здійснених провідними ученими галузі досліджень. Класифікований авторкою опис наукового та методичного доробку вчених надав би більшої доказовості пріоритетному характеру проблеми, що досліджується.

2. Матеріал першого розділу містить системні, структуровані й повноцінні аналітичні висновки щодо сутності та модерних інтерпретацій базових лексем «компетентність», «міжкультурна комунікація», «міжкультурний простір освіти» та багато інших. Звернення до інструментів таблично-графічної ілюстрації допомогло б авторці надати чіткого та неперевантаженого текстом уявлення про концентровану сутність кожного поняття.

3. Аналізуючи модель формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів, занурюючись у методичне її підґрунтя, етапність, послідовність і логіку експериментальних дій можемо стверджувати, що представлений матеріал має всі ознаки методики формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей. Крім того, схематичний конструкт, поданий авторкою на сторінці 154 рукопису додатково підтверджує назване.

4. В педагогічному експерименті Чжао Жуйчень дуже вдало і точно сформульовано показникові базу сформованості міжкультурної компетентності майбутніх учителів. Показники надають вичерпного уявлення про рівневу динаміку розвитку компонентів міжкультурної компетентності. Рівневим характеристикам бракує конкретних та ілюстративних номінацій.

5. Текст роботи не позбавлений технічних огріхів. Проте, очевидним є дотримання авторкою професійної лексики, що нівелює одруки, неточності, табличні та графічні помилки.

Висловлені недоліки не є принциповими та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка виконана на високому науково-теоретичному й методологічному рівнях, містить різноплановий і ретельно опрацьований автором новий теоретичний і практичний матеріал.

Повнота викладу основних результатів в наукових виданнях. Відзначаємо перелік авторських публікацій. Чжао Жуйчень опубліковано 13 наукових та апробаційних праць, які повною мірою розкривають всі науково-

теоретичні розвідки та параметри педагогічного експерименту. На основі аналізу змісту публікацій дисертантки можна констатувати, що наукові положення висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів». Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підставу для висновку про те, що дисертаційна робота **«Формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін у професійній підготовці»** є самостійною, завершеною, авторською, галузево-орієнтованою та педагогічно аргументованою науковою роботою, відповідає вимогам МОН України до дисертаційних робіт рівня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Авторка роботи – **Чжао Жуйчень** – заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент

кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри педагогіки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Ольга ГАЛІЦАН

